

Ke vztahu politiky a raketové jaderné války

Problém války a míru je v současné době jednou z nejaktuálnějších otázek. Vědeckotechnický pokrok a revoluce ve vojenství zkomplikovaly problém války a míru, nastolily množství otázek, kterými se musí marxisticko-leninská teorie zabývat. Současná etapa je charakterizována zostřením rozporů a boje mezi socialismem a imperialismem. Narůstá intenzivní materiální příprava na válku. Imperialismus ve snaze řešit prohlubující se krizi celého společenského systému stále častěji sahá k ozbrojenému násilí, celou dosavadní historii dokazuje, že jeho politika plodí války.

Marxisticko-leninské učení věnuje významné místo zkoumání války a politiky v současné etapě. Marxistické řešení tohoto vztahu je spolehlivým základem pro objektivní určení podstaty každé války a má rozhodující význam pro správnou orientaci lidových mas. Tím více to platí pro současnost, kdy vztah politiky a raketové jaderné války závažně falzifikují a zkreslují buržoazní teoretikové.

Vztah války a politiky

Problematiku válek v celé jejich složitosti a rozpornosti zkoumá vedle řady specifických vědních oborů i marxismus-leninismus, jeho učení o válce a armádě jako součást historického materialismu. Marxisticko-leninské učení o válkách se stalo nedílnou součástí materialistického pojetí dějin. Je tomu tak mimo jiné i proto, že válka podstatným způsobem zasahuje nejen do života jednotlivců, ale celých tříd, národů a společenských systémů. Bedřich Engels, zakladatel marxisticko-leninského učení o válce a armádě, pojímal válku jako společensko-historický jev, který má svou genezi, vývoj i historii. Klasikové marxismu-leninismu zkoumali válku v celé její celistvosti, v úzké souvislosti s ostatními společenskými jevy, přitom však v různorodé, mnohotvárné jevové stránce, pokládali za hlavní odhalení skutečné podstaty, určení těch nejpodstatnějších vztahů,

kteřé rozhodujícím způsobem ovlivňují její původ a vznik.

Odhalování a postihování hlavního a podstatného v každé válce předpokládá zkoumat otázku příčin vzniku války, jaké podmínky její zrod ovlivňují, jakou sociální funkci plní. Z předmarxistických teoretiků postihli určitou spojitost války a politiky, jako obecný podstatný vztah, někteří ideologové pruského Německa. Nejrealističtější názor vyslovil vojenský teoretik generál Carl von Clausewitz (1780—1831), který první definoval válku jako prostředek uskutečňování politiky. Ve svém spise „O válce“ Clausewitz říká:

„Válka je pouze pokračováním politiky jinými prostředky... Co je pak ještě příznačné pro válku samu, týká se pouze své různé povahy jejích prostředků... Válka je jen část politických styků... rozhodně

není něčím samostatným, ... válku vyvolávají jen politické styky vlád a národů, ... válka není nic než pokračování politických styků, do nichž se přimísí jiné prostředky." (Clausewitz, C.: O válce, Naše vojsko, Praha 1959, s. 36 a 556)

Tato Clausewitzova teze se stala obecným východiskem pro objektivní určení podstaty války. Clausewitz k těmto názorům dospěl na základě zkoumání válek své doby. Překonal omezenost dosavadních teorií a pochopil, že tím společným, obecně platným pro všechny ozbrojené konflikty je především oblast politiky. Definice války jako pokračování politiky byla nejcennějším přínosem Clausewitzova teoretického zkoumání válek a oprávněně se stala spolu s ostatními myšlenkami jedním ze zdrojů marxistického učení o válkách a armádách. Marxismus přijal tuto myšlenku jako východní bod svého bádání, navazuje na ni, ale zároveň ji podrobuje kritickému přehodnocení. Pro Clausewitze nebyla válka pouze bojem, neviděl v ní jen násilný akt, jakési živelné uvolnění agresivních lidských vlastností, ani projev univerzálního boje o život, tak typický pro sociální darwinismus, ale chápal ji jako politický akt, jako jeden z prostředků politického boje. Ukázal na dosud skrytou politickou povahu války, odhalil, že je součástí obecnějších, určujících vztahů, vztahů politických. Přes tyto správné myšlenky by bylo mylné ztotožňovat marxisticko-leninské pojetí podstaty války s pojetím Clausewitzovým. Pro objektivní určení podstaty války nestačí pouhý odkaz na rozhodující úlohu vztahu války a politiky. Stejně důležité je i správné postižení podstaty politiky, jejího obsahu. Clausewitzovo pojetí politiky bylo netřídní, idealistické, poplatné Hegelově idealistické filosofii, navíc v ní viděl pouze zahraniční politiku. Chápal politiku jako abstraktní „inteligenci personifikovaného státu". (Tamtéž, s. 37.) Pokládal ji za zástupkyni a správkyni všech zájmů celé společnosti. Leninské pojetí politiky vždy důsledně respektovalo materialistická hlediska, její třídní podstatu. Na rozdíl od Clausewitze hledal Lenin kořeny politiky v ekonomice, v materiálních zájmech jednotlivých tříd. Politika — učil Lenin — je

poměr mezi třídami, při čemž neměl na mysli jen činnost představitelů, zástupců těchto tříd, ale činnost miliónových lidských mas, patřících k různým třídám a sociálním skupinám. Základní zájmy a cíle jednotlivých tříd uvnitř společnosti jsou v podstatě určovány ekonomickými vztahy. V tomto smyslu je politika svou podstatou koncentrovaným výrazem ekonomiky. „Politika nemůže mít prvenství nad ekonomikou. Uvažovat jinak znamená zapomínat abecedu marxismu", ... tak tomu učil Lenin (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 32, Praha 1955, s. 80).

Válka je pokračováním především vnitřní politiky vyjadřující zájmy vládnoucí třídy. Zahraniční politika je jen jejím logickým pokračováním, což vyplývá ze skutečnosti, že jak vnitřní, tak zahraniční politika vyrůstají ze společné ekonomické základny, z její třídní struktury. Prvotnost vnitřní politiky však nelze absolutizovat. Relativní samostatnost zahraniční politiky v rámci tohoto odkazu je dána zejména vnějšími podmínkami, kdy nebezpečí vzniku válečného konfliktu nebo jeho vznik podstatně zvyšuje význam a úlohu zahraniční politiky. Lenin při přehodnocování Clausewitzovy poučky o vztahu války a politiky odhalil kvalitativně nový obsah tohoto vztahu, hlouběji ujasnil podstatu války. Jeho zásluha nespočívala v pouhém převzetí a mechanickém doplnění poučky, jak tvrdí soudobí buržoazní autoři, ale v tom, že obohatil marxismus o vědecký přístup při zkoumání války. Důsledně třídní, politický přístup k hodnocení každé války, respektování konkrétních, historických podmínek jejich vzniku — to jsou základní požadavky materialistické metodologie. Marxisticko-leninské učení o válce vychází z Leninova teoretického odkazu, pojímá podstatu války jako dialektický vztah mezi politikou a válkou a zkoumá tento vztah z hlediska politického obsahu války, války jako prostředku a důsledku. Tomu je také podřízena leninská metoda zkoumání charakteru válek, která předpokládá analýzu příčin války, třídně politického obsahu války a ujasnění cílů, o které válčící strany usilují.

Politika a raketová jaderná válka

Ke kvalitativním změnám ve vojenství dochází po druhé světové válce na základě revoluce ve vojenství, která je spjata především s využitím jaderné energie pro válečné účely, s přechodem od konvenčních zbraní k raketovým jaderným zbraňovým systémům. Existence jaderných

zbraní zasáhla do vývoje vojenství nejrevolučněji. Změny ve vojenství se zákonitě promítají do charakteru soudobé války, podstatným způsobem mění její povahu. Došlo ke kvalitativním změnám ve vývoji války, především v ozbrojeném zápase jako její rozhodující složce.

V souvislosti s těmito změnami bylo nutné prozkoumat, jak se odrážejí ve vztahu politiky a války, v samotné podstatě termonukleární války. Marxisticko-leninské učení o válce a armádě nadále učí, že mezi politickým obsahem války a ozbrojeným zápasem je podstatný vztah vyjádřený klasickou tezí o válce jako pokračování politiky. Soudobá válka nemůže být ve své podstatě ničím jiným než produktem imperialistické politiky. V epoše třídně rozděleného světa má každá válka politický obsah, bez ohledu na charakter ozbrojených prostředků. Politika by tedy hrála rozhodující úlohu i v soudobé válce. Toto tvrzení nepopírá kvalitativně nové momenty ve vzájemném vztahu politiky a války, ale jen zdůrazňuje obecnou platnost, trvalý charakter tohoto vztahu. Válka byla a bude nástrojem politiky, jejím prostředkem. Materialistická dialektika však neuznává absolutní neměnnost věcí a jevů. Z toho vyplývá, že samotná podstata války reprezentovaná vztahem války a politiky se rovněž vyvíjí, nezůstává imunní vůči měnícím se vnitřním i vnějším podmínkám. Nestálost, proměnnost podstaty války je úzce spjata s procesem vývoje války jako společensko-historického jevu, od vzniku soukromého vlastnictví a tříd, až po jejich likvidaci a nastolení beztřídní společnosti. Střídání jednotlivých společensko-ekonomických formací bylo provázeno vítězstvími pokrokových tříd nad reakčními, změnami třídní struktury společnosti, spolu se změnami obsahu politiky. Vztah války a politiky byl tedy ovlivňován v celém procesu společenského vývoje, střídáním tříd, jejich vztahem k revolučnímu a pokrokovému.

Objektivní stanovení podstaty a politického obsahu každé konkrétní války, vyžaduje prozkoumání jejího vztahu k epoše, ve které vznikla. Každá epocha poznamenala podstatu válek určitým charakterem vztahů, odlišnostmi politických cílů válčících států a tříd. Na rozboru první světové války Lenin dokazuje, že jde o válku svojí povahou, politickým charakterem imperialistickou. Vztahy uvnitř imperialistické epochy umožnily vznik první světové války, ale tatáž epocha zároveň vyvolává i pokrokové, národnostní a občanské války.

Vztah války a politiky hluboce ovlivnila Velká říjnová socialistická revoluce. Vytvořily se kvalitativně nové politické vztahy, novým revolučním obsahem se naplnila politika, změnil se politický obsah a cíle, došlo ke změně samotné podstaty války. Válka vedená socialistickou společnos-

tí na svou obranu je pokračováním osvobozené, revoluční, protimperialistické politiky v zájmu lidových mas. Lenin napsal, že války na obranu sovětské republiky jsou „... pokračováním politického boje za osvobození pracujících od kapitalistů vlastní země i celého světa...“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 30, Praha 1955, s. 174)

Podstata, obsah a charakter války bezprostředně souvisí nejen se změnami v oblasti politických vztahů i když tyto jsou rozhodující, ale i s rozvojem vojensko-technických činitelů, které ovlivňují změny v dosavadních způsobech a formách vedení ozbrojeného zápasu. Charakteristické rysy soudobé války vyplývající z nové kvality zbraní a bojové techniky, jako je nepředstavitelná ničivost, velká územní rozsáhlost válečných sražen, globálnost a koaliciční charakter války, masovost armád, střídání rozdílu mezi frontou a zápolím, zvyšují tlak na politiku, na politické vedení. Existence zbraní hromadného ničení neruší, nevylučuje politiku ze vzájemného vztahu s válkou, ale její úlohu zvyšuje a prohlubuje v duchu Leninovy myšlenky, čím je válka vojenštější, tím vyhraněnější má politický charakter. Přesto však revoluce ve vojenství, převratné technické objevy zkomplikovaly vztah mezi politikou a válkou, vnesly do tohoto vztahu mnoho kvalitativně nových prvků, učinily jej složitějším než byl v minulosti.

Marxisticko-leninská teorie dává jednoznačnou orientaci: z existence války jako historicky podmíněného společenského jevu, z jejího třídně politického, ekonomického základu, vyplývá vedoucí postavení politiky nad prostředky ozbrojeného násilí a činí tak obecnou poučku o válce jako pokračování politiky trvale platnou ve všech epochách. Dialektická metoda zkoumání války vyžaduje nezůstávat jen u obecného vymezení její podstaty — že je pokračováním politiky tříd a států — ale odlišovat podstatu každé jednotlivé války ve vztahu k dané epoše, brát v úvahu konkrétní druhy a typy válek, které se liší jak politickým obsahem, tak charakterem ozbrojeného násilí.

Složitost problematiky podstaty soudobé války se odráží i v myšlení buržoazních vojenských teoretiků, filosofů a sociologů. Určitá část západních autorů sice vychází z poučky, že válka je pokračováním politiky, ale jejich pojetí politiky je zpravidla nevědecké a spekulativní. Odrhují politiku od jejího základu, od ekonomiky, snaží se jí zbavovat třídního obsahu. Nechápují politiku jako vztahy tříd a sociálních skupin, jako chtěný, uvědomělý ekonomický zájem. Spolu s popíráním třídní

podstaty politiky dochází u mnoha buržoazních autorů k její absolutizaci, ke ztotožňování války a politiky.

Mnohé soudobé koncepce pokládají válku za zcela přirozený, zákonitý jev, jako nevyhnutelné a jediné možné pokračování politiky. Anglický vojenský teoretik generál Fuller pokládá válku za hlavní faktor dějin; obdobné názory zastává západo-německý teoretik Picht. Koncepce totální jaderné války, která je výrazem třídních zájmů nejreakčnější části imperialistické buržoazie, otevřeně hlásá nutnost termonukleární války proti socialismu. V této teorii dochází ke zvrácení dosavadního vztahu mezi válkou a politikou. Vojenská síla podepřená jadernými zbraněmi není již závislá na politice, ale stala se samostatným faktorem ovlivňujícím politiku. Vojenská síla se stala obsahem politiky, její vedoucí silou. Teorie totální jaderné války je výrazem absolutizace ozbrojeného násilí, které stejně jako absolutizace politiky vede ke zkreslování a zamlžování vzájemného vztahu politiky a války. Absolutizace ozbrojeného násilí má svůj zdroj v jednostranném přecenění, zvětšení významu a úlohy zbraní hromadného ničení.

Západoněmecký sociolog G. Siebers napsal: „.... démon techniky“ vyvrátil všechny tradiční pojmy o politicky plánované válce a zrušil její spojitost s politikou a technikou. Vzájemné vztahy mezi politikou a strategií na jedné straně a technikou na straně druhé — tvrdí — byly likvidovány jadernou silou.“ (Marxismus-leninismus o válce a armádě, Naše vojsko 1974, s. 40)

Všechny tyto koncepce, fetišující úlohu ozbrojeného násilí, neberou v úvahu skutečnost, že společenský vývoj není určen ozbrojeným násilím, ale především objektivními společenskými zákony. Bedřich Engels v díle Anti-Dühring poznamenává, že násilí může působit dvojím směrem — buď ve směru zákonitého ekonomického vývoje, který se tím urychluje nebo působí proti němu a zpravidla tomuto zákonitému, hospodářskému vývoji podléhá. Násilí nebylo samoúčelem, ale vždy jen prostředkem k dosažení určitých politických cílů. Tato marxistická pravda nebyla vyvrácena ani vznikem raketových jaderných zbraní. Sebeničivější síla moderních zbraní nezmění nic na skutečnosti, že její použití bude mít základ v oblasti politických vztahů. Soudobá válka by byla zákonitým důsledkem ekonomiky imperialismu koncentrované v politice.

Další směr, který zkresluje skutečnou podstatu války, vychází z Clausewitzova

omezeného pojetí politiky (jako pouze zahraniční politiky), snaží se prokázat, že válka souvisí jen se zahraniční politikou státu. Americký teoretik A. Rapeport v knize „Strategie a svědomí“ píše, že kdyby se Clausewitz „... dožil dnešní doby, mohl by dojít k závěru, že mezinárodní politika je dnes pokračováním války jinými prostředky“. V duchu Clausewitzovy charakteristiky politiky jako zástupyně všech zájmů celé společnosti, snaží se vláda USA prezentovat agresivní válečné konflikty, vedené především v zájmu vojenskoprůmyslového komplexu, za věc amerického lidu.

Kvalitativní změny v povaze války, zejména v její rozhodující složce — ozbrojeném zápase, často buržoazní teoretikové mylně považují za změnu její podstaty. Požadavek revize teze o závislosti války na politice bezprostředně vyplývá z ničivosti soudobých zbraní. Platnost Clausewitzovy definice války je zpochybňována a popírána. Západo-německý teoretik Fritz Sterberg to vyjádřil slovy:

„I v našem století byla v platnosti „slavná Clausewitzova teze: válka není než pokračování politiky jinými prostředky. Dnes už to neplatí. Válka s jadernými zbraněmi už není pokračování politiky jinými prostředky. Může docházet k takovému ničení, že zasažený společenský útvar přestává fungovat. (Javůrek: Teorie války, míru a mírového soužití, SNP Praha, 1975, s. 19)

Objevily se úvahy o přehodnocení samotného pojmu válka. H. Theulicke napsal:

„Rozdíl je tak veliký, že... přísně vzato nelze vůbec mluvit o „válce jako takové“, protože obecný pojem „válka“ není s to společně obsáhnout použití vojenského násilí jak v přednukleárním, tak i v nukleárním věku.“ (Tamtéž, s. 20)

Obdobné názory zastává řada známých filosofů, sociologů a politiků jako je B. Russel, C. Wright Mills, R. Aron, S. King-Hall, L. B. Pearson, J. Fullbright a další. Tyto názory směřují dva různé problémy — podstatu války s vhodností a účelností války jako prostředku politiky. Zpochybnění účelnosti možné raketové jaderné války nemění nic na tom, že tato válka zůstane ve své podstatě pokračováním politiky — ze strany imperialismu politiky reakční, agresivní a ze strany socialismu politiky spravedlivé, pokrokové, plně v souladu s dějinným vývojem.

Marxismus-leninismus považuje soudobou válku za nevhodný a nesmyslný prostředek k dosahování jakýchkoli politických cílů. Skutečnost, že období nevyhnutelnosti válek již skončilo, je jednou z dalších změn ve vztahu války a politiky. Analýza mezinárodně politické situace na XXV. sjezdu KSSS a z ní vyplývající závěry ukázaly na nutnost usilovat o materializaci uvolnění — zejména ve vojenské oblasti.

Názory jednotlivých západních filosofů a sociologů rozličných filosofických směrů v sobě obsahují určité racionální jádro, spočívající v uvědomění si nebezpečnosti existence zbraní hromadného ničení pro lidskou společnost, ale jsou zkreslené, jednostranně absolutizující určitou stránku tohoto složitého jevu. Ve své většině jsou pokusem obhajovat imperialistickou politiku agrese a násilí. Netřídni chápání obsahu politiky zatemňuje odpověď na otázku, kdo je za válku zodpovědný, jaké třídní zájmy ji vyvolaly, jaké politické cíle sleduje. Společným jmenovatelem těchto teorií je hluboký antikomunismus. Nejsou schopné objektivního všestranného posouzení války, naopak zastírají a zkreslují skutečné příčiny a zdroje válek, neobjasňují, ale zatemňují podstatu soudobé raketové jaderné války.